

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М. І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ
У ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

друкарня-видавництво
ТВОРИ
творюємо разом

ISBN 978-617-552-740-5

9 786175 527405
www.tvoru.com.ua

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

21-22 листопада 2024 року

**Вінниця
ТВОРИ
2024**

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 4 від 27.12. 2024).

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, за грамотність, літературний стиль та інші відомості. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Ф 56 **Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах.** Матеріали доповідей та виступів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 21-22 листопада 2024 року. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 204 с.

ISBN 978-617-552-740-5

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю **«Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах»**, яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 21-22 листопада 2024 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, працівникам закладів вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, студентам та всім, хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

УДК: 1(091):004.83

© ВНМУ ім. М.І. Пирогова, 2024

© Кафедра філософії та суспільних наук, 2024

© Колектив авторів, 2024

© ТОВ «ТВОРИ», 2024

ISBN 978-617-552-740-5

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-XII.
URL : www.osvita.org.ua/pravo/law.../part_7.html.
2. Звітна доповідь на 22-му з'їзді Євангельських Християн Баптистів України. *Християнське життя*. 1994. С. 24.
3. Филипович, Л.О. Поширення нових релігій в Україні. *Вісник НАН України*. №5-6. 1998. С. 24-35.

Калач Д.М.,

к.філос.н., доцент,

доцент ЗВО кафедри філософії та суспільних наук,

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Марчук І.А.,

к. пед. н., доцент

доцент кафедри філософії та суспільних наук

Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

м. Вінниця, Україна

Гулевич А.М.,

ст.викладач,

кафедри українознавства

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

ІДЕЯ СВОБОДИ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Сучасні філософські уявлення про свободу, в тому числі уявлення про свободу як культурну універсалью, сягають античного періоду. Система полісу слугувала основою для формування раціонального менталітету, особистісного дискурсу та його індивідуальних атрибутів, шляхом утвердження прав і свобод частини громадян полісу. Дві взаємовиключні моралі полісного суспільства: одна - антагоністична (заснована на конкуренції), а інша - обцинна, породили уявлення про взаємопов'язаність прав і свобод людини.

Античне суспільство в ході історії, як на рівні повсякденної свідомості, так і на рівні системи прав, філософських доктрин, зазнавало певних змін. Основний інтерес давньогрецьких мислителів того часу був спрямований на розуміння таких понять, як необхідність, доля чи

випадковість. Наприклад, у творах античних мислителів ми можемо знайти фрагменти, які говорять про долю як панування божественної сили в житті людини. А це вже дало нам підстави тлумачити ці роздуми, як про можливу свободу чи неспроможність людських дій, вчинків.

Погляди на свободу людини в античності, як і в багатьох інших архаїчних суспільствах, кореняться в міфах. Давньогрецька міфологія в образно-символічній формі зображувала специфічне життя античного полісу [7].

Поява полісних законів, правових норм, навичок спілкування та колективного прийняття рішень виникла у формі межі можливостей, де міжкультурні обміни призвели до її розширення. Формування свободи, як культурної універсалії в давньогрецькому полісі, відбувалося в процесі осмислення зв'язку свободи з її обмеженням. Насамперед через формування політико-правових норм, державного регулювання.

Поняття «бути вільним» виникає набагато раніше, ніж саме поняття свободи. Бути вільним, для Гомера, означало жити на своїй землі і не перебувати ні під чийм пануванням – на відміну від військовополонених, яких вважали рабами. Це означало, що сам поліс представляє собою вільну землю, а вільна людина - це той, хто живе на землі полісу. У грецькому полісі має домінувати розум, а насильство обмежується системою права [3].

Крім того, зміна акцентів у розумінні свободи людини виявилася ще й у тому, що протилежним поняттям по відношенню до поняття «вільна людина» є не поняття «раб», а поняття «негрека» чи «варвар». Водночас поняття свободи ґрунтується на ідеї Бога й означає не стан анархії, коли кожен вільний діяти на власний розсуд, а рівність усіх громадян полісу перед законом. Поряд із цим поняттям свободи, яке безпосередньо пов'язане з полісом як гарантом свободи людини, у давньогрецькій філософії можна зустріти поняття свободи волі, як позначення індивідуальної свободи людини.

Демокріт, один із перших античних мислителів, який звернув увагу на зв'язок свободи і правової держави, стверджував, що інтереси держави переважають над інтересами особи. Демокріт вважав, що свобода нерозривно пов'язана з правовими та політичними нормами. Тому що «закон намагається допомогти людському життю. Якщо рабство розглядалося як щось, що існувало в стародавньому суспільстві, то проблема свободи не мала нічого спільного зі станом рабства; права та свободи належали лише тим, хто мав громадянство. Зокрема, відповідальність покладалася виключно на них. Як зазначалося вище, свобода та право спочатку були визначені в політично-правовому контексті. Якщо в політичному аспекті свобода визначається та розуміється як чіткий алгоритм дій, необхідних для знищення та вирішення соціальних проблем, то в правовому аспекті формалізованих

прав особистості немає. Тут на перший план виходять інтереси держави та громади [7, 66].

Вживання поняття «свобода» у філософському значенні зустрічається у софістів, коли закон (Номос) радикально протиставляється природі (Фізіс). Софісти ніби «відокремлюють» концепцію свободи від полісної демократії та протиставляють її полісу. Отже, свобода починає розумітися як «внутрішня свобода» особистості. Відтепер стан свободи може бути досягнутий незалежно від права чи політики. Таким чином, свобода починає розумітися як досягнення гармонії між логосом і природою [7, 81]. Люди мають здатність сприйняття, яка відображає їхні моральні погляди, що допомагає у виборі між добром і злом. Коли людина стоїть перед вибором, вона постає активною істотою, і в результаті, вона стикається з можливими альтернативами. Водночас основою людського вибору є відповідальність і моральна оцінка: «Ті, хто помиляється у виборі між добром і злом, недостатньо розуміють відповідальність і роблять помилки» [7, 88].

Зокрема, коли свобода формується як культурна універсалія в умовах стародавнього життя, вона не лише стає складовою алгоритмів діяльності громадянина, але й зазнає філософської рефлексії. Зосереджуючись на моральній стороні людських проблем, Сократ пов'язував свободу не лише з вибором, а й з чеснотами, добром, мораллю. У філософських діалогах Сократа добро розглядається як один із домінуючих варіантів поведінки чи діяльності як основи моралі, тобто передбачає не лише право вибору, а й відповідальність за сам вибір, а також за його наслідки. З точки зору Сократівської етики, у відображенні свободи виникає симбіоз індивідуальності та спільноти. Розум повинен звільняти людину від низьких спонукань і бажань і тим самим вести її до добра.

У філософських вченнях кініків можна виділити різні трактування громадянських свобод. Людина грішна та жорстока за своєю природою, тому не може досягти свободи. Кініки розвинули вчення Сократа в напрямку радикальної відмови від усіх людських потреб. Особливо яскраво це виявилось у Діогена Синопського, який говорив про розвиток «внутрішньої свободи» ідивіда шляхом посилення радикальної незалежності як від зовнішніх (насилля), так і від внутрішніх (бажання, пристрасті) проявів примусу.

Платонівське поняття свободи визначається в рамках полісинтезу свободи, як існування добра. Душу людини можна впорядкувати самовладанням і рефлексією, як політику можна впорядкувати народним зібранням і єдністю. Отже, свобода - це не незалежність ідивіда від суспільства, а тверде володіння собою та прагнення добра. У пізніших діалогах Платона найвищою формою свободи є - дружба і вона реалізується в «ідеальному» суспільстві полісу. [6, 168].

Сократ і Платон сформували новий підхід до категорій свободи та відповідальності. Відповідальність Платона ще не була цілком моральною категорією: людина як розумне створіння природи, на відміну від тварин, здатна до неї, оскільки володіє знаннями моралі та обов'язку. За Платоном, свобода людини розкривається в її аскетичному стані, в її прагненні до пізнання та добра.

Аристотель виступає проти платонівської концепції свободи, як автаркії блага. Аристотель говорить про людину, як про активну істоту, яка відрізняється від усіх інших створінь здатністю до вільного вибору. Вибір - це не тільки чисте знання, а й прагнення, вольовий акт. Для Аристотеля, досконале знання добра має керувати нашими вчинками та прагненнями до чеснот, а свободу врешті слід розуміти як досконалу автаркію. Автаркія виявляється в порядку полісу, заснованому на принципах розуму, так що найвільніша людина найбільше зв'язана знанням порядку полісу. Проте слід зазначити, що Аристотелю все ж вдалося вийти за межі грецького полісного мислення. Для Аристотеля найвищою автаркією мудреців було володіння щастям, тобто здатність жити згідно з бажаннями власної волі [2, 246].

Можна сказати, що Аристотель, визначав свободу, передумовою якої була відповідальність, лише як свободу людських дій або свободу спонтанності. Одна з важливих ідей Аристотеля полягала в тому, що він говорив про розум, як про джерело специфічної причинності, відмінної від природи чи випадковості [2, 108].

Після розпаду грецьких полісів поняття свободи починає все більше співвідноситися з внутрішньою свободою особистості. Тому на перший план виходить питання існування та способу існування особистості. В етиці стоїцизму свобода індивіда полягає в тому, що він може своїм розумом протистояти долі, як чомусь, що знаходиться поза його контролем. Вони вважали, що якщо зло на землі не може бути властивістю космічної причинності, то воно походить лише від людини. Рішення розуму повинні бути вільними, щоб його наміри могли бути реалізовані.

На думку Сенеки, свобода — це «вища сутність», своєрідна «противага» нижчим спонуканням нашої душі, різним афектам і життєвим обставинам. Свобода — це «праця» і найвище благо в людині. Діалектичне розуміння свободи стоїками: завдяки покорі Богу людина стає вільною по відношенню до Бога, тобто, можна сказати, сама людина уподібнюється Богу. Сама людина не може бути вільною, вільною може бути лише вічне в людині - її душа. Тіло підкоряється законам природи, а також законам суспільства [7, 250].

В Античності, роздуми про людську свободу та внутрішню відповідальність мають чіткий юридичний підтекст: мораль і право ще не відрізнялися одне від одного, як це було зроблено пізніше, в Середні віки та Новий час. Уявлення про місце особистості у світі, суспільстві

переплітаються з різними аспектами уявлення про визнання прав і свобод людини; дух свободи вимагав теоретичного обґрунтування та знайшов його у формі філософських роздумів. Античні мислителі здійснювали рефлексію свободи у зв'язку з аналізом людської діяльності та поведінки. У результаті кожна інтерпретація свободи визначається специфікою конкретного соціокультурного контексту. Як універсал культури, свобода виникає у формі довільної та недовільної класифікації діяльності, підпорядкованої індивідуальному вибору, переплетеної з правом і моральними нормами, природними факторами та моральними переконаннями. Порівняння особливостей філософської рефлексії свободи, якою є універсальність культури в античності, проілюструвало її розуміння як взаємозв'язок аналізу людської діяльності та поведінки. Сучасне розуміння ідеї свободи, а також ідей права, справедливості та громадянського суспільства сягає своїм корінням у філософію Античності.

Література

1. Адо П. Що таке антична філософія? / П'єр Адо // – Львів: Новий Акрополь, 2014. – 428 с.
2. Аристотель. Нікомахова етика / Пер. з давньогр. В. Ставнюка. Київ: Аквілон-плюс, 2002. 480 с.
3. Гомер. Одиссея / перекл. Петро Ніщинський. – Львів.: Апріорі, 2022. – 544 с.
4. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том четвертий. – К.: Дух і Літера, 2016. – 440 с.
5. Нора К., Гьосле В. Кав'ярня мертвих філософів. / Нора К., Вітторіо Гьосле // Філософське листування для дітей і дорослих. – Київ: Новий Акрополь, 2019. – 256 с.
6. Платон. Держава / перекл. Дзвінка Коваль. – Львів.: Апріорі, 2021. – 464 с.
7. Федріга Р., Еко У. Історія філософії. Античність та Середньовіччя / Рікардо Федріга, Умберто Еко // – Харків: Фоліо, 2021.- 559 с.
8. Фрай С. Міфи. / Стівен Фрай // – Харків: Фоліо, 2023.- 496 с.